

Körtvélyes Géza Táncpanoráma

Válogatás az Új zenei újság tánckritikáiból. II.*

A Wuppertali Táncszínház vendégjátéka¹

A Budapesti Tavaszi Fesztivál s a hasonlóképp másfél évtizedes múltú, de háromévenként esedékes Interbalett-sorozat idei összefonódásának köszönhető, hogy a különböző műfajú rendezvények közé számos táncsemény iktatódott. Bár mindkét fesztivál tart még, az máris bizonyos, hogy színvonal és sajátossága révén a Wuppertali Táncszínház vendégjátéka lett a gazdag művészi seregszemle igazi szenzációja.

Ahogy az gyakorta előfordul, a társulat, illetve vezetője, a koreográfus-rendező Pina Bausch asszony legendája már jó ideje hozzánk is elérkezett, ami csak fokozta irántuk az előzetes várakozást. Nos, a főattrakciónak minősülő Szegfűk című produkció ennek a várakozásnak fölényesen tett eleget. A koreográfusnő ugyanis 1968-as első művétől kezdve mintegy fokozatosan jutott el az emblémának is beillő, 1982-ben alkotott Szegfűkig, amelyben eredményei összesűrűsödtek, stílussteremtő formálásmódja pedig gyémánt tisztasággal kristályosodott ki. Az együttes komplex, ha úgy tetszik totális eszközhasználatú mozgásszínház formát teremtett meg, amely e mű tanúsága szerint a minden irányú manipulációval átszőtt és permanens fenyegetésekkel telített életvitelt, illetve a sokfajta szorongástól feszülő egyetemes életérzést rendkívüli intenzitással érzékelteti. Mozgásszínházat mondunk, hiszen a köznapi, az elrajzolt, a groteszk, olykor akrobatikus, de mindig közvetlen, vagy közvetett jelentéssel teli testmozgás társul a zenével, a szóval, s a változatos szcenikai komponensekkel. Az akciók, a hangulatok s a látvány változatos elemei folytonosan vibrálnak: tragikusból tragikomikusba csapnak át, miközben – a csupasz realitás és a teljes abszurditás érzése tölti meg a színpadot és ez sugárzik át kivédhetetlenül a nézőtérre is.

Ezt a produkciót a remek társulat két alkalommal játszotta, harmadik előadásukon viszont az 1978-ban készült Café Müllert tűzték műsorukra. Aki a nézők közül csak ez utóbbit láthatta, az első program nagy és gyors visszhangja, valamint a már említett nagy várakozás nyomán akár csalódást is érezhetett. Igaz, ez a helyenként még a tényleges motivikus modern tánchoz is kötődő alkotás felfogásában és részint eszközeiben jelezte már azt a lehetséges továbbfejlesztési irányt, amihez a Szegfűkben azután el is érkezett. A Café Müller azonban eredményeit és határfokát illetően inkább fontos előjátéknak tekinthető, – indulásnak, de még nem a megérkezésnek. Az első est megrázó élménye mondatja persze ezt a recenzióval. Valójában a lelkes közönség nevében is csak köszönet illeti mindazokat, aki a nehéz anyagi körülmények ellenére ezt a várva várt találkozást létrehozták.

* Készült az NKFIH K115676 számú kutatás keretében. A tánckritikák a Bartók Rádió Új Zenei Újság című műsorának táncszemle rovatában hangzottak el. A tánckritikák (a Körtvélyes Géza által nekem átadott kéziratok alapján) most jelennek meg először nyomtatásban. A forráskiadás I. része a 2018./ 1. számban olvasható.

¹ Az adás ideje: 1995. 03. 26.

Jegyzetek az Interbalett fesztiválhoz²

Termékeny vállalkozásnak bizonyult a hazai táncéletben, hogy 1979-től kezdve – általában három évenként – sor kerülhetett az Interbalett megrendezésére. E név mögött célmegjelölésként mind a hat alkalommal az volt olvasható: kortárs balettművészeti találkozó. Azaz: a meghívott balett és moderntánc együttesek adnak ízelítőt korszerűnek minősített produkcióikból, – még-hozzá mindegyikük egyidejűleg hazája ez irányú törekvéseit is képviselje. Eleddig ily módon fellépett nálunk egy vagy több orosz és olasz, észt és kubai, lengyel és holland, csehszlovák és francia, román és bolgár, amerikai és keletnémet, dán és angol, valamint nyugatnémet társulat, miközben majdnem mindig közreműködött az Operaház balett-együttese, a pécsi, a győri és a szegedi balett, továbbá kiegészítő hazai néptáncprogramok is társultak a fesztivál-előadások mellé.

Köztudott dolog, hogy a korszerű jelző igen különböző próbálkozásokra és eredményekre vonatkoztatható. A kapott élmény-jellegű információk éppen ezért nem csak a sokféleség megismerését szolgálták jól, hanem minden esetben fontos esztétikai kérdéseket is felvetettek. A leggyakrabban a változatos tánctradíciókhoz való viszony kérdése merült fel, – mind a folytathatóság, mind a kvázi, szakítás vonatkozásában.

Ma már, másfél évtized távlatában és a lezárult idei találkozó nyomán is egyértelműen jelenthető ki ismét a tartós, érvényes igazság, hogy a korszerűség, illetve a hagyomány fogalma közé az és, nem pedig a vagy kötőszó illeszkedik. Merőben új útra lépni minden előzmény félresöpprésével, úgy tűnik, szinte lehetetlen, s a kivétel e téren is csupán a szabályt erősíti. Ráadásul a legvakmerőbbnek tetsző újítás is általában két sorsra jut: vagy jobbik esetben, követői folytán hagyománnyá nemesül, vagy múltó divatként hull ki az idő rostáján. De a hagyomány szférájában sem válik minden egyformán becsessé. Van olyan, kellőképp még ki nem aknázott aranytartalék például a klasszikus balett közel másfél évszázados termésében, ami napjainkban is átütőerejű élményben részesítheti az újszerűségén elámuló közönséget. Éppen ez az újra felfedezés emelte a magasba ezúttal a szentpétervári Kirov Balett két programja közül a tradicionális est műsorát, kitűnő előadóművészek előadásában. A március 31-iki esten ugyanis, – javarészt kettősök formájában, néhányszor karkísérettel – mintegy megelevenített balett-történeti képeskönyvet láthatott a lelkes nézősereg. A múlt századból Arthur Saint-Leon és Máriusz Petipa, századunk elejéről Nikolaj Legat és Mihail Fokin műveinek remekül egybeszerkesztett részleteit azután harmonikusan egészítette ki két ihletett rekonstrukció. Mégpedig a húsz esztendeje nálunk is bemutatott Anton Dolin-féle Pas de quatre, s a társulatvezető koreográfus: Oleg Vinogradov 1970-ben készült Rosszul őrzött lány verziójának egy jellegzetes, bumfordi humorral ízes táncokkal teli, nagyobb csoportos jelenete. Mindezek után csak megismételhető: nem csak nagyszerű, hanem több vonatkozásban újabb, akár korszerűnek is tetsző estét kaptunk. Köszönet érte a rendezőségnek, de mindenek előtt a Kirov Balett hozzánk érkezett, nagy nevekkel is ékeskedő csoportjának. A klasszikus balett fellegváraként tisztelt orosz társulat ezúttal is ragyogó tisztasággal tárta elénk az egyetemes balett-örökség féltve őrzött kincseit.

² Az adás ideje: 1995. 04. 16.

Jegyzetek a Sacre új balettverziójáról³

Ismeretes, hogy Igor Sztravinszkij talán legnagyobb szerűbb balettzenéjének címét az európai nyelvekre különböző jelentésárnyalatokkal fordították le. Nem véletlen ezért, hogy a Sacre du printemps koncertszerű előadását és főként színpadi bemutatását napjainkig nálunk is eltérően konferálják. Egyszer a Tavasz megszentelése, másszor a Tavaszünnep cím hangzik el, a legutóbb Szegeden született és most Budapesten is előadott új koreográfiai verzió pedig az ugyancsak használatos Tavasz ilyen néven kapta. Tegyük mindjárt hozzá, ez a választás nem csak a fordítás viszonylatában fogadható el, hanem az avantgarde szellemű Szegedi Kortárs Balett-együttes táncalkotója, a tehetséges Juronics Tamás koncepcióját is a legpontosabban jelöli meg. Az eredeti felfogással összhangban itt is a szakrális emberáldozat kerül a megformálás középpontjába, ámde a jelenkor körülményeire transzponálva. Áldozatra mindig szükség van, különösen a nagy változások idején – lényegében így vall értelmezéséről a koreográfus, és továbbfűzi gondolatait: de ki legyen az és ki a felelős érte, van-e kollektív bűn és ki érezzen érte bűnbánatot.

Úgy tetszik, nagyon is időszerűek és elevenbe vágóak ezek a kérdések a mai átalakuló, megrázkódtatott Magyarországon. Már pusztán felvetésük is honorálandó. Szerencsére, ezúttal a színpadi megfogalmazás mód is méltányolható, a koreográfiai forma lényegében jól igazodik a muzsikához. Egyértelműen mai emberalakok szövetkeznek, illetve csapnak egymással össze, s választják ki maguk közül a leggyengébbet, – az áldozatot. Akár látélete is lehet korunknak ez a barbár „mindenki harca mindenki ellen”, s a látványi megformálás is jórészt adekvát a felfogáshoz. Kifejező és erőteljes a mozdulati anyag, amihez konkrét és jelképes szcenikai eszköztár társul, érthetően, feszültséget keltve és látványosan. A megoldásba viszont épp a látványkeltés milyenségében, méretezésében csúszik probléma. A napjainkban divattá lett eszközök, ezen belül a rafinált világítás eluralkodása, de főként a megtisztulást szimbolizáló tobzódás a színpadteret elöntő vízben a kollektív bűnbánat megcélzott gondolatáról valójában eltereli, önmagára vonja a néző figyelmét, s ezzel a korábbi kényes egyensúlyt a darab végére megbontja. Mindezzel együtt: a balettegyüttes teljes odaadással vett részt ismét a következetes szemléleti és formai újratörekvésben. Juronics Tamás koreográfiai interpretációjában pedig a XX. századi zeneművészet géniuszának ez a remeklése újfent teljes értékűen tanúsította időtálló mivoltát, töretlen aktualitását.

Vidéki balett-együttesek a Tavasz Fesztiválon⁴

Az évente sorra kerülő Tavasz Fesztivál több ízben adott már alkalmat arra, hogy a főváros érdeklődő közönsége friss képet kapjon vidéki balett-együtteseink alakuló munkájáról. Idén a Szegedi Kortárs Balett és a Győri Balett lépett fel a Fővárosi Operettszínházban, s mindkét produkció igen jó fogadtatásra talált. A szegediek kísérletező kedve úgy tetszik töretlen, s az esetenként meghívott külföldi koreográfusok mellett immár rendre bemutatkozik házi táncalkotójuk, a tehetséges Juronics Tamás is. Juronics ezúttal kitűnő munkával rukkolt elő. Zenei montázsra készült Homo ludens című, kvázi ötperces jelenetekből álló sorozata sziporkázó ötletességgel, s elragadó humorral pártázta át mindennapi életünket. Komikus és lírai, bizarr és naturálishan közvetlen képei jellegzetes, jól ismert karaktereket és viselkedésformákat villantanak fel, vagy éppen kisebb sztorikat bontakoztatnak ki. Mozaikszerűen kapcsolódnak egymáshoz ezek

³ Az adás ideje: 1995. 10. 22.

⁴ Az adás ideje: 1996. 03. 30.

forrásközlés

az epizódok, amelyek egyaránt használnak köznapi mozgást, akrobatikát és többfajta modern táncnyelvet, különböző eszközöket és változatos kosztümöket a kétfelől rácsozattal, a háttérben középütt összefirkált fallal behatárolt térben. Egy kaptafára készült hétköznapi, vagy olykor irritálóan marginális alakjai végül javarészt békés polgárokká szelídülnek, jól érzékeltetve ezáltal a lüktető és szaggatott korszakok, kisebb periódusok természetes, vagy legalább is annak remélt lezáródását. És mondani sem kell, a sokoldalúan felkészült együttes magától értetődő otthonossággal szinte lubickolt ebben az oly ismerős világban. Érthető tehát, hogy a remek előadást a közönség nagy ovációval fogadta.

A győriek két régebbi, külföldi koreográfustól átvett darabjuk mellett ugyancsak legújabb balettjüket mutatták be, – az alkotóként e művel debütáló fiatal orosz művész, Dmitrij Simkin ígéretes darabját. A kiváló, Wiesbadenben tevékenykedő táncos teljesen új politikai töltésű cselekményt illesztett Sztravinszkij Petruskájához. A háttérben magasodó monumentális szoboralak vonzaskörében egy egyszerű, de azt mondhatni renitens szovjet honpolgár megpróbáltatásait követi nyomon, egészében kissé túlterhelve az eredeti muzsikát. A koreográfia ugyanakkor telítve van jó és találó táncokkal, amelyek a klasszikus és a kifejező mozgások oroszos stilizációjával lokalizálják a történetet s alakítják ki leleményesen a különböző karaktereket. A társulat – élén a címszerepet alakító Simkinnel – igen jó kondícióban adta elő ezt a balettet is, akárcsak az előző műsorharmadot kitöltő nagyszerű Entre dos aguas című Robert North művet. Ennek a spanyolos lendülete és koreográfiai matériája, sodró muzsikája már eleve garantálta a Győri Balett budapesti fellépésének újabb megérdemelt sikerét.

Martha Graham táncegyüttese a Tavaszi Fesztiválon⁵

Joggal tételezhető fel, hogy még a táncművészetben kevésbé járatos nagyközönség is hallott a XX. század egyik táncreformátoráról, az amerikai Martha Grahamról. Legendája jó ideje úgy érkezett el hozzánk, hogy alkotóművészetével és társulatával Magyarországon eddig nem találkozhattunk, több nagynevű tanítványának, pl. Alvin Ailey, Paul Taylor, illetve Glen Tetley egyes műveit azonban láthattuk már. Áttételesen így lehetett ízelítőt kapni abból, ami a közel-múltban és a jelenben vitathatatlanul Graham összetett munkásságának köszönhető.

Az évszázad első felében kibontakozó és kiteljesedő amerikai modern táncról van szó, s ennek kétségtelenül Martha Graham volt a legnagyobb hatású alakja. Ez a sokvariánsú táncágazat, melynek fontos komponensei a két világháború között Európában is kisarjadtak és hatottak az egyesült államokbeli fejlődésre, – szemléletében, formálásmódjában és mesterségbeli eszköztárában akkortájt merőben különbözött a centrális szerepet játszó balettművészettől. Közelebb húzódott a társadalmi és a lélektani valósághoz, ha úgy tetszik: a jelenkorhoz és a hétköznapiokhoz, – s e célból egy viszonylag közvetlenebb, de mindenképpen másként stilizált formanyelvet és technikát alakított ki. Mezítláb, kilazított testtel, a karok nagyobb mérvű használatával, a mozdulatfolyamatok gördülékenységét hangsúlyozva táncolt Graham, táncoltak tanítványai és 1927-ben alapított társulatának tagjai – a szerzteázó műzene-irodalom és igen változatos tematika kifejezésére, megjelenítésére törekedve. Mozgásvilága másképpen szép, mint a többi táncágazaté, ezért sajátos lehetőségei fokozatosan visszahatottak a balettre és jó néhány viszonylatban elegyedtek annak eszköztárával.

⁵ Az adás ideje: 1996. 04. 27.

Nos, Graham, az előadóművész és alkotó először önmagára, később már táncosaira is komponált táncjátékaiban ezt a nézőpontot és formaeszményt realizálta. Műveihez ezért ilyen képzettségű táncosokra, kiképzésükhöz ilyenfajta, s egyre kidolgozottabb technikára volt szükség. Vagyis ebben az esetben a műalkotások mintegy kényszerítően indították el az interpretáció személyi és szakmai feltételeinek megteremtését. Maga a hosszú életű mesternő alkotóként rendkívül termékeny volt, és hat évtizeden át gazdagította társulata repertoárját. Amikor tehát most ez az 1991 óta immár magára maradt együttes eljött hozzánk, a műsor összeállítása korántsem lehetett egyszerű feladat. Megoldása végül is jól, részint meglepően sikerült. A háromrészes program első harmada ugyanis jelképesen egyik legkorábbi, s egyik legkésőbbi művét illesztette egymás mellé, – az előbbiben a fájdalom és gyász, az utóbbiban a felhőtlen játékos vidámság uralkodott. A hatvan éve született táncmű három tételében a fenyegető háború baljós előjelei, az emberi kirekesztettség változatai, s a kétségekkel átszőtt bizakodás képei vetültek elénk. E súlyos témájú darabok azután sűrítetten vonultatták fel a grahami formálásmód táncos sajátosságait mozgásképletekben, a csoportok ellenpontozásában, a térformálásban, – ma is problémátlanul friss hatóerővel. A záró műsorszám meglepetését az szerezte, hogy alkotója, a páratlanul sokoldalú Bob Wilson tizenkét cselekménytelen képben pásztázta át Graham életművének általa kiemelt jellegzetességeit. Tisztelgés gyanánt egyfajta post-Graham művet kreált, persze menthetetlenül másként, mint ahogy a tánc nagyasszonya alkotott. Erősen absztrahált, illetve szürrealisztikus képek füzérére hozta létre, találó zenei anyaghoz illesztve, atmoszferikusan, remek világítási megoldásokkal, talán kissé hosszadalmasan. A húsz egynéhány főnyi együttes az egész programot hallatlan felkészültséggel és fejelemmel adta elő, ily módon állítva maradó emléket századunk nagyformátumú táncalkotójának.

Két együttes az Interfolktánc fesztiválon⁶

Az érdekességek halmozásának is felfogható, hogy a Tavaszi Fesztivállal párhuzamosan az Interfolktánc című seregszemle megrendezésére is sor került. Ezen, a Táncfórum szervezésében, országos méretekben zajló bemutató-sorozaton – immár másodízben – hazai és külföldi hivatásos néptánc-együttesek lépnek fel tradicionális, vagy éppen legújabb műsorukkal. Terjedelmi okokból, s részint az elért minőség jegyében is a közreműködő négy magyar és négy külföldi társulat közül a figyelmet ezúttal a fellépő spanyol és grúz néptáncgyüttesre érdemes összpontosítani. A mintegy húsz tagú Sevilla Táncgyüttes új színekkel gyarapította képünket a spanyol nemzeti-népi táncagyományokról. Műsoruk első felében ugyanis – fel nem tüntetett szerzők műzenéjére – jobbra múlt századi, a romantikus baletthagomány karaktertánc rétegéből ismert táncformákat mutattak be, korabeli rajzok nyomán rekonstruált jelmezekben. Ezek a táncszámok főként stilizáltságuk jellegével hatásos térkompozíciókkal váltak számunkra érdekessé, az est hangulatát azonban inkább a második műsor rész emelte meg. Ebben ugyanis, a már korábban ismert flamenco táncok domináltak, az a világ tehát, amelynek felülmúlhatatlan mércéjét nálunk, a hetvenes években Antonio Gades csoportja határozta meg. Nos, ebből a szempontból tekintve a rokonszenves együttes ugyan Gadesékkel nem vehette fel a versenyt, de néhány erőteljes, valódi népi ének-és hangszerkíséretes férfi táncszámával lázba tudta hozni a főként fiatalokból álló, s így a spanyol táncművészetben még kevésbé járatos magyar közönséget.

Múltját és hírnevét tekintve nagyságrendi különbség van a spanyol, s a nálunk már negyedszer vendégszereplő, nagylétszámú Grúz Állami Néptáncgyüttes között. A társulat világmé-

⁶ Az adás ideje: 1996. 05. 04.

retekben is páratlannak mondható, s ez a rang egyként fakad a grúz táncok karakteréből és a táncosok fantasztikus felkészültségéből. Az élő néphagyomány ugyanis sok mindent megőrzött a másfél ezer éve keresztény Grúzia saját lovagkorának zene-és tánc kultúrájából: a fenségesen kifinomult karmozgású női szóló és csoportos táncokat, az arisztokratikus hangvételű táncoktatókat, amelyekben a nemes lovag csak köröz meg nem érinthető hölgy-partnere körül, vagy épp az utolérhetetlen feszültségű és virtuozitású férfi fegyvertáncokat. S mivel a Kaukázusban került sor a legszélesebb értelemben vett Kelet és Nyugat néptánc kultúrájának szintézisére: mindenkit lenyűgözhetett a karok és a lábak esztétikus mozgásának tökéletes összhangja. Emellett a férfi táncosok puha csizmáikban behajlított lábujjaikra emelkedve tulajdonképp spiccen táncolnak. Ez nem csak fizikailag elképesztő teljesítmény, de fokozza a tánc szárnyaló hatását, amit szinte ellenpontoznak az akrobatikus forgásokkal kombinált ugrások és a térden végzett forgássorozatok.

Csak felsőfokú jelzők illethetik a csodálatos színpompájú jelmezekben közreműködő táncosokat, s korántsem utolsó sorban a társulatvezető Tengiz Szuhisvilit. Fia és egyben utóda ő az együtttest fél évszázada megalapító Iliko Szuhisvilinek, aki 1949-ben először hozta el Magyarországra maradandó műsorát, amely nem csak varázslatos táncvilágot ismertetett meg velünk, de a hazai szakemberek és a nagyközönség körében napjainkig élő legendává és művészi etalonná vált.

Világstárok az Operaházban⁷

Akár megkésettnek is tekinthető e rövid híradás a jótékony célú augusztus végi nemzetközi balettgáláról, amelyre immár negyed ízben, évente kerül sor az Operaházban. Az est először 1993-ban, s azóta is világstárok fellépését ígerte, s ennek az igénynek hol jobban, hol kevésbé, de folyamatosan eleget is tett.

Nem kis feladatra vállalkozott tehát az ifjú Harangozó Gyula vezette szervezőgárda. Munkájuk eredményeképp mindmáig kiváló, gyakorta világklasszis művészek léptek fel, – szerte a nagyvilágból. Ilyen gálakoncertek persze elsősorban az előadóművészi fejlődésről nyújthatnak aktuális pillanatképet. Nagyon fontos szerepet töltenek be ezzel, hiszen jó másfél-két évtizede a klasszikus tánc interpretálása szinte hihetetlen gazdagodást mutat, – épp a fantasztikus virtuozok versenyeken és fesztiválokon való termékeny vetélkedésének hatására. Idehaza tehát az illusztris vendégek teljesítménye révén esetenként szinte bémérhető, hol tart a nemzetközi élmény, s ez bizony a magyar táncosok és a balettkedvelő közönség számára szükséges.

Ha a lehetőségek megengedik, – s ez javarészt pénz kérdése – az adott műsorban a múlt századi tradicionális táncrészletek mellett helyet kaphatnak korunk legjelesebb táncalkotóinak szólisztikus számai is. Eleddig Alvin Ailey, Balanchine, Bójart, Forsythe, Manen, Mojszejev és Roland Petit egy-egy nálunk még nem, vagy alig ismert száma is színre került. Vagyis a koncertek a kortárs koreográfiai körkép kiteljesítéséhez is jelentősen járultak hozzá. S ennek manapság, az erősen visszaesett vendégjárás idején aligha lehet a jelentőségét túlbecsülni. Ez utóbbi viszonylatban az idei est kevesebbet nyújthatott a tavalyinál, – az előadóművészi produkciókkal azonban mindenki elégedett lehetett. Otthon és másutt dolgozó nagyszerű orosz táncosok, remek amerikaiak és reménytelenül japánok, kubai iskolán felnőtt csodálatos latin-amerikaiak, s egy különös úton járó kanadai művésznő, valamint a közreműködő kiváló magyar művészek, főként klasszikus, drámai, vagy épp komikus hangvételű táncszámaikkal rendre ovációt váltottak ki. A háromrészes műsor változatossága, jó felépítése ugyancsak nagyban hozzájárult a forró hangulatú est sikeréhez. A most lezajlott nemzetközi balettgála tehát nem csak a négyesztendő

⁷ Az adás ideje: 1996. 09. 21.

hagyomány életképességét és közönségvonzó erejét igazolta, hanem a széleskörű szponzori támogatással megvalósuló fontos táncesemény jövőjét is minden bizonnyal garantálta.

Mandarinok fesztiválja az Operaházban ⁸

Idén novemberben lesz hetven esztendeje, hogy Bartók-Lengyel Menyhért A csodálatos mandarin című alkotását először vitték színre Kölnben, ahol is azután betiltással vette kezdetét a remekmű sokáig hányatott színpadi pályafutása. Az évforduló szolgáltatta az indítékot, hogy a hazai táncesemények támogatását vállaló Eurodance alapítvány az Operaházzal karöltve, hat estéből álló Mandarin-fesztivált rendezzen. Alkalmanként két- három magyar és külföldi verzió társult egymáshoz, szokatlan felépítésű műsorokat alkotva. Főként a külföldi turistáknak köszönhetően a nézőtér mindvégig megtelt.

Ez a rendhagyó fesztivál a maga tizennégy Mandarin produkciójával szinte egyedülálló összehasonlítási, sőt értelmezési lehetőséget kínált annak, aki a teljes sorozatot végignézte. Mód nyílt ugyanis arra, hogy nagy számban lássunk együtt koreográfiai verziókat, amelyeket a zseniális muzika inspirációjára különböző helyen és időben készítettek. A következőkben először hat magyar koreográfus munkáját vesszük szemügyre. A közel egy ideje, a negyvenes évtizedben keletkezett Milloss Aurél, illetve Harangozó Gyula alkotta változat törekedett leginkább arra, hogy miközben szorososan követi Lengyel szövegeknyvét, a színpadi megoldás elsődlegesen Bartók immáron közismert koncepciójához növekedjék fel. Számunkra fantasztikus zenei, drámai és mozdulati pontosságával, tömörségével, úgy tetszik a legjobb értelemben vett koreográfiai egyszerűségével alapértékűnek Harangozó műve mutatkozott. Milloss főként a címszerephez klasszikusabb táncmatériát illesztett, és cselekményvezetése felvet néhány dramaturgiai kérdést.

Seregi László jóval később, a hetvenes majd nyolcvanas években készített két verziója a Mandarin és a színhely viszonylatában az elvonatkoztatás, illetve a konkretizálás problémájával került szembe. Most látott, újabb 89-es változata mintegy a két megközelítési mód elegyének tekinthető. Művének jelentése egyértelműen hiteles, a kivitelezésben viszont a látványi- szcenikai effektusok a kelleténél kissé jobban erősödtek fel. Fodor Antal bemutatott, 1993-ban készült második kísérlete nem sikerült. A történet szinte a felismerhetetlenségig átírta, s a figyelem valójában a külföldről elkölcsönzött szcenírozásra csúszott át, amihez igénytelen koreográfia társult. Az eddig ismertetett Mandarin-feldolgozásokat az Operaház művészei adták elő.

Az átírás ördöge kísértette meg néhány esztendeje Miskolcon M. Kecskés Andrást, s nem különben a napjainkra csoportjával divatossá lett Bozsik Yvette tavaly született mozgásszínhazi produkcióját is, amelyek Bartók muzsikáját szinte kísérőzenévé, hangkulisszává fokozták le. Kecskés pantomimja bordélyházba tette át a cselekményt, ahonnan a betérő vendégeket valamiért kidobják, a Mandarint talán illetlen viselkedése miatt kínozzák, pusztítják el. Bozsik valamilyen rejtélyekkel és jelképekkel teli térbe viszi a bábszerű Lányt, ocsmány külsejű és szexuálisan perverz „mimusok” társaságában. A betérő Idegennel a Lány zenei értelemben a korai találkozás után jelképesen együtt pusztul; a Bartók muzsika végén viszont újabb ijesztő külsejű néember veszi át szerepét, – ki tudja, miért?

Összegezve: a hazai felvonultatott művek igazából arról győzhettek meg, Harangozó modern, 1956-os felújítása töretlen fényerejű állócsillag maradt. Olyan etalonként kínálkozó koreográfiai remekmű, amellyel következő adásunkban a nyolc külföldi Mandarin-produkciót is lehet majd hitelesen mérlegelni.

⁸ Az adás ideje: 1996. 10. 12.

forrásközlés

Mandarinok fesztiválja az Operaházban⁹

A különböző színpadi verziókat felsorakoztató seregszemle nyolc külföldi programja mintegy negyed századot ívelt át. A legújabb, idén tavaszon színre vitt orosz átírat sajnos tökéletes tévedésnek bizonyult. A Moszkvai Klasszikus Balett társulat koreográfus-párja: Kaszatkina és Vasziljov ugyanis Bartók muzsikájához avult szemléletű naiv tanmesét társított a kapitalista szemétdombról, s ezután már minden mindegy volt.

A két fellépő német együttes közül a krefeldi, Heidrun Schwaarz értelmezésében, – ilyen verziót már idehaza is láthattunk – dübörgő motorbiciklis zsványok kültelki kötegbe tette át a cselekményt. Életkorukat és kosztümös megjelenésüket tekintve itt az Öreg gavallér, az Ifjú és lényegében a Mandarin is egyforma volt, aminek szándékolt jelentését felfogni igen, elfogadni nem lehetett. Az előbbi változatoknál az átírás valamilyen foka okozta a gondot, a constanzai román együttes produkciójában viszont a megoldás minőségével volt a baj. A Harangozó nyomán induló Oleg Danovski ugyanis menet közben tévedt el: mozgását tekintve a Mandarin alakjából szinte gépembert csinált, az elmutogatott akasztás után pedig a nem létező kötelet villogó pengéjű késsel a Lány vágta el. Szcenikai elvonatkoztatásra és fokozott stilizálásra törekedett a tallini társulat Mai Murdmaa változatában, a koreográfia viszont a különböző mozgásnyelvek keverékénél rekedt meg. Ugyancsak az absztrahálás fokozásával készült Ulf Gadd meggyőző, sikeres göteborgi produkciója.

Ez a mű már azok körébe vezetett át, amelyekért a fesztivált valóban érdemes volt megrendezni. Ez évben született Ashley Killar dramaturgiailag tiszta vonalvezetésű bemutatója a dél-afrikai Durban-ben. Műve jól aknázza ki a borszínek adott különbözőségét: néger csavargók „futtatják” a fehér bőrű utcalányt. Az ugyancsak fehér vendégek közül a törekeny testű Mandarin profán kálváriája valóban megváltja és társává emeli a Lányt. Kár, hogy az alkotó kissé túlادagolta a klasszikus táncot, s az előadás hatóereje sem volt töretlen. A lényegét tekintve sikerült kitűnően az olasz Balletto di Toscana ugyancsak idén készített verziója, Mauro Bigonzetti munkája. Az igen muzikális produkció remekül használja fel a motivikus modern tánc formanyelvét. A színteret alig jelzi teljesen, mai jelentésű táncműve mégis szervesen kapcsolódik Bartók koncepciójához. Az egész sorozat esztétikai csúcspontját azután Jochen Ulrich, a kölni Táncformátum koreográfusa produkálta. Háromszögletű, egyik hegyével a magasba ékelődő és felénk nyíló szennyvízcsatorna-torkolat képezi a teret, ahol a három csavargó és a csalétkül fogvatartott lány tevékenykedik. Itt játszódik le – ténylegesen indokínai nemzetiségű táncos alakításában – a Mandarin és a nyugati világból való Lány aktualitással is átszínezett emberi tragédiája. Az 1980-ban alkotott koreográfia hibátlanul egységes stílusú, mindvégig feszült érzelmektől fűtött és kontrasztként is nagyszerűen értékesíti a ruganyos keleti mozgásvilág kínálkozó lehetőségeit.

Ezzel el is érkeztünk e rövid beszámoló konklúziójához. Eszerint időben és térben szinte bárhol és bármikor szülehetnek bartóki értelemben hiteles, koreográfiai mivoltukban magasrendű interpretációk. Helyes és igényes megközelítés a zseniális zenemű iránti művészi alázat, és kellő koreográfiai felkészültség jegyében válhat autentikussá a Csodálatos mandarin bármilyen stílusú megjelenítése. Ezért maradhat meg e fesztivál által is megerősített mércének Harangozó Gyula időtálló, Bartókkal kongeniális alkotása.

(A szöveget közzéteszi: Tóvay Nagy Péter)

⁹ Az adás ideje: 1996. 10. 19.